

Gunther Zsolt

DLA értekezés tézise

INVERZ TRADÍCIÓ

A jövő vidéki építészete

Ferkai András PhD
egyetemi tanár

témavezető

Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Doktori Iskola

Budapest, 2009

Témafelvetés

A Magyarországon is megjelenő információs kultúra és a gyors, mélyreható társadalmi változásokat generáló elmúlt évtizedek a vidékiséget, a vidéket periferális helyzetbe sodorták. A gazdaságilag hátrányos pozíció a kultúra értékvesztésében is jelentkezett: a közelmúlt a mai napig a vidék hagyományainak és tudásának pusztulását hozta magával. A vidék leértékelődött, bizonyos szempontból láthatatlanná vált. Hogyan lehet kitörni ebből a helyzetből, és mi lehet az építészeti stratégia?

A doktori kutatás célja

A nosztalgikus vidékértelmezés és építészeti vetületei ellenpólusaként keresem azt az építészeti magatartást, mely reflektál korunk kihívásaira, fel meri vállalni az újat, a frisset, és mégis kötődik a helyhez és a vidékhez. Ezt az alkotói módszert alternatívának tekintem, nem kívánom kizárólagossággal felruházni. Az utókor feladata lesz, melyik utat ítéli meg célravezetőnek és előremutatónak.

Döntő momentum kutatásom szempontjából az azonosság kérdése, és annak a helyhez való kötése. Nem tartom jónak az identitás megteremtésének művi kényszerét, sokkal inkább hajlok afelé, hogy az azonosság utólag válik kitapinthatóvá. Ennek nem lehet feltétele egy új építészeti nyelv megteremtése, hanem sokkal inkább egy olyan alkotói módszeré, mely stilisztikailag, funkcionálisan és anyagszerűségében is tág teret biztosít a jövő vidékképének meghatározására.

Az elméleti kutatás felépítése

Doktori értekezésem első felében elméleti oldalról alapozom meg mestermunkám terveit. Az első fejezetben a talált tárgy építészeti megjelenését vázolom fel. A továbbiakban példákkal támasztom alá a talált tárgy általam legfontosabbnak tartott tulajdonságait: a közönségeset, a mindennapit, az egyszerűt és az anyagszerűséget. A harmadik fejezet tézise kulcsfontosságú a dolgozat szempontjából. A vidék egészét – hagyományaival, építészetével és táji adottságaival együtt – talált tárgyként kezelem, és erre a területre is bevezetem az előző fejezetben bemutatott „puha beavatkozás” elvét. A negyedik fejezetben a vidéki talált tárgyon műépítészeti beavatkozásokat mutatok meg. A vidéki formák, terek és környezetükhöz való viszonyuk, valamint arányrendszerük feltérképezése és új kontextusba való helyezése egy pragmatikus tervezői eszköztárat jelent, melyet saját és külföldi példákkal támasztok alá. A következő részben a talált tárgy és a hely viszonyát vizsgálom. Fontos következtetések vonhatók le az épületet kialakító erők irányultságának függvényében – vagy hagyományosan a hely hat az épületre, vagy a tervezett épület programja befolyásolja környezetét. Az elméleti munka végén az inverz tradíciót mint eszközt mutatom be: a tervezés folyamatszerűsége, az intuitív és analitikus látásmód összefonódása, a talált tárgy kiragadása, jelentéssel

való feltöltése, kontextusba helyezése jelenti azt az alternatívát, mellyel a vidék építészetét, környezetkultúráját hitelesen lehet megújítani.

A mestermunka felépítése

Doktori értekezésem második felében mestermunkáimat mutatom be, melyekből egy megépült, a másik kettő pedig még terv. A három objektum - a családi ház, a kis középület, valamint a táj és az épület kapcsolatát boncolgató látogatóközpont - egy olyan ívet vázol fel, mely az inverz tradíció mint eszköz használatát különböző léptékekben mutatja be.

A koroncói épület megelőzte doktori tanulmányaimat. Kutatásaim során az ott ösztönösen alkalmazott tervezési metodika tudatosodott, és mélyült el. A két másik épület tervezésekor a talált tárgy alapelvét már átgondoltan alkalmaztam, innen eredeztethető ezen tervek frissebb és merészebb hangvétele. Hiszek abban, hogy minden egyes tervem előrelépés - az előző épületek tapasztalatát olvasztom a soronkövetkezőbe. Bár az épületek között bizonyos rokonság érezhető, sohasem ismétlik önmagukat. A bemutatott tervek ezen a fejlődési vonalon komoly minőségi ugrásokat jelentenek számomra.

A koroncói értelmi fogyatékosok számára létrehozott szállásépület egy fenyőligetben áll. A rendkívül egyszerű, téglány alaprajzú, egyik hosszoldalán finom lamellaszerkezettel kialakított tornácszerű előtérrel bővített építményt úgy terveztem, mintha a tetővel nem kellene számolni – azt önálló, kompakt egységként kezeltem. A cseréppel borított, szinte deklaratíve rurális faszerkezet mégsem szervesen függelékként illeszkedik az épülethez: nüanszni gesztusokkal a két egység között teljesen kötetlen viszonyt teremtettem – a tető az emeleti terasz fölött lebegni látszik, az egyik hosszoldalon a falaktól elválva a tornác acélszerkezetére támaszkodik, kétoldalt nincs lezárva oromfalakkal. Az inkább modern karakterű épület és az ősi, asszociatív jellegű tetőforma esztétikai értelemben megnyílik egymás felé. Együttélésük "sokértékű", egyfelől egymásra utaltak, másfelől szabad, önálló életet élnek.

Az oldalhatáron álló **paloznaki családi ház** egy nagyon letisztult, archetipikus épület formáját idézi meg. Az egyszerű szerkesztésmód azonban komoly térbeli kihívást jelent a belsőben. A hagyományos padlás elhagyása, a helyiségek udvari oldalon történő koncentrálása egy olyan tört, térbeli lineáris térstruktúrát tett lehetővé, amely héjként elválik a merevnek tűnő külsőtől. Az egymáshoz tompaszögben csatlakozó háromszögalakú síkok plasztikáját fokozza a tetőgerincen át szaggatottan és sávszerűen beengedett természetes fény. Az additívan felfűzött helyiségek sorába illeszkedik a bevájt, felületszerűen megjelenő tornác. Ez a fedett tér jelenti az elválasztást az éjszakai és a nappali funkciók között.

A keszhelyi egyetem kutatásait és a turisták kíváncsiságát elégíti ki **a látogatóközpont és tanösvény**, amely a Kisbalaton lápi élővilágának bemutatására koncentrál. Az épület tervezésénél kiemelkedő szempont volt a környezettel való összhang megteremtése és a tájba illesztés. Az épület az enyhén lejtő terepre süllyed, csupán a vízfelület felől bukkan ki a földből. A központ egy hosszú hasítékon keresztül közelíthető meg, mely már maga is szolgál meglepetésekkel: falában egy terráriumot rejtettünk el. A fő bemutatóterem és az előtte található deck a láp látványára fókuszál. A tájhoz tört szerkesztésmód áthatja az egész tervet: a lápot körbeölelő ösvény vonalvezetésétől kezdve egészen a speciálisan tervezett bútorok jellegéig.

Doktori tézisek

1. A talált tárgy fontossága

A talált tárgy jelenti a közönségeset, a jellegtelenet, a mindig szemünk előtt lévő, a mindennapit. Egyszerűsége, természetessége miatt nem feltűnő. A talált tárgy felértékelése és művészeti diskurzusba való bekapcsolása egy eszközt jelent a mai művészet helyenként túlburjánzó fecsegése mellett. Nyugodt és hiteles pont az új kényszeres használatával szemben. *Úgy tűnik, az a valódi radikalizmus, amikor a meglévő, a talált tárgyat használjuk fel, és ebből építkezve lépünk tovább.*

2. A vidék mint talált tárgy

A vidék gazdasági és kulturális leértékelődése építészetében is megnyilvánul. Kallódó, rossz esetben erodálódó értékek jellemzik épített és táji környezetét. Ez a jelenség fenomenológiailag hasonlónak tekinthető a talált tárggyal. Ha számba vesszük a vidék még fennmaradt értékeit, és korunk kontextusában helyezük el azokat, akkor az így „talált tárgy” alkalmazása teljesen új horizontot nyit meg a vidék újraértelmezésében.

Kutatásaim során megállapítottam, hogy a hagyományos vidék elsősorban két szélsőséges léptékben maradt meg: egyrészt anyagszerűségében, másrészt a települések morfológiájában. A legszembevetőbb elemek, az épületek ezzel szemben folyamatosan cserélődtek. A vidéken talált, hagyományos tárgyak így kevésbé tárgyak, inkább elvont téri absztrakciók illetve konkrét anyagok formájában maradtak ránk. Az épületekből eredeztethető forma tehát szabadabban értelmezhető, a talált tárgy „emléke” valódi mozgásteret biztosít számunkra.

3. A hely és a talált tárgy viszonya

A hely-fogalom gyakran szentimentális értelmezése és a hely valós állapota között éles ellentét feszül. A hely sokszor általa üresedett ki, hogy a meglévő vagy rátett program jellegtelenné és banálissá vált. A hely rangját a jelentéssel újratöltött talált tárgy tudja visszaállítani.

Az eredeti létrejöttének záloga már nemcsak az alkotó beavatkozásának egyedisége, hanem a talált tárgy alapjáig történő leásás, és a program szerinti, nem pedig a hely által megszabott kontextusban való újraépítése. *A hely fogalmával szemben a hely programozása lesz a döntő úgy, hogy nem a hely határozza meg az épületet, hanem – éppen fordítva - a program által definiált épület teszi a helyet jellegzetessé. Így szövődnek jelentéssel telített, specifikus viszonyok a helyszín és a programozott ‚talált tárgy’ között.*

4. Az inverz tradíció

Az inverz tradíciót megcélzó tervezői módszer két pillérrel rendelkezik: az egyik a kritikus gondolkodás, mely az adatokat

analizálva értelmezi, a másik pedig az intuitív megközelítés, mely az elképzések generálásának folyamataként definiálható. Az *inverz tradíció mint eszköz* reflexív magatartást jelent, a talált és idézett elemek nem válnak önnön hivatkozásukká. Mind analitikus, mind intuitív állapotában kritikus hangvételű. Az újat a régivel párhuzamosan kezeli, legyen az tárgy, épület, vagy éppen maga a táj, a vidék. A régi mindvégig nyomkövethető, az esetlegesből tervezett lesz, de az esetleges bája a mélyben megmarad.

Bár az így létrehozott építészeti alkotás a környezetétől eltér, mégis illeszthető a hagyományoshoz: a *megöröklött identitást folyamatosan újragyúrja*. Az építészet alapélményei - úgymint a tériség és az anyagszerűség - a létrejövő tárgy vagy épület szerves alkotói: az épület minden érzékünket megszólítja. A folyamat során a régi és az új viszonya letisztul, és a végén egy építészeti állítássá nemesül. Az állítás pedig hozzátesz a helyhez, a hovatartozáshoz.

Szállásépület értelmi fogyatékosok számára - Koroncó, 2003

Családi ház – Paloznak, 2006

Látogató központ és láprekonstrukció – Keszthely, 2006